

Darja Mihelič

Paberki iz piranskega kapiteljskega arhiva

Piranska fara in tamkajšnji kapitelj sta častljivo stara. V desetem stoletju (leta 974) se piranska fara v znanih zapisih prvokrat omenja z izrazom *plebes Piriani*.¹ Dvesto let kasneje, 16. januarja 1173, je nastal zapis, ki omenja piransko cerkev Sv. Jurija z "župnikom in brati", ki v tej cerkvi služijo Gospodu.² Na začetku 13. stoletja (leta 1203) zapis tudi izrecno omenja piransko cerkev kot "farno in krstno" (*plebs et baptismalis ecclesia*).³

Tudi dokumentacija, arhivsko gradivo, ki izpričuje spoštovanja vredno tradicijo župne cerkve in njenega kapitlja, (je) sega(la) daleč v preteklost.⁴ Sodeč po objavah⁵ so najstarejši izvorniki, ki jih (je) hrani(l) kapiteljski arhiv, nastali v drugi polovici 12. stoletja, večina gradiva pa je (bila) mlajšega postanka.

Piranski kapiteljski arhiv so stoletja dolgo hranili v župnišču cerkve Sv. Jurija. Pred kratkim so arhiv začasno preselili v poseben prostor znotraj cerkve Sv. Jurija. Ko bodo dokončali adaptacijo knjižnice v cerkvi, ga bodo namestili tja. Šele tedaj ga bo mogoče dokončno urediti in popisati.

Arhiv sicer ni zelo obsežen (zložen je v eni sobi), a je vsebinsko zelo bogat. Pregledan je delno in le v grobem ter samo približno popisano.⁶ Ta

predstavitev zato ni dokončna in popolna, ampak gre pri njej res le za "paberke".⁷

Arhiv vsebuje predvsem gradivo cerkvene vsebine. Obstoj arhiva je uradno pogojeval *decretum episcopale* iz leta 1721, ki je določal, naj bodo knjige kolegija v arhivu, ključ pa naj hrani blagajnik (*che i libri di nostro collegio stiano in archivio, la chiave al camerario*).

V številnih fasciklih s starejšim gradivom (nekaj je še srednjeveškega, večji del pa je mlajši) se obuja tradicija **piranske župne cerkve** v obliki prepisov najstarejših podatkov o njej. Ti znova in znova ponavljajo, da je cerkev z župnikom in kapiteljem obstajala že leta 1173, ko je župnik Dominik s sobrati prejel darovnico štiridesetine v Kaštelu, kar mu je še istega leta potrdil papež Aleksander III. Stalno se tudi ponavlja, da je cerkev že leta 1203 opravljala vlogo župne cerkve.

Piranska cerkev je bila podrejena koprski škofiji. Koprski škof je v papeževem imenu z obredom s štolo, "palijem", vpeljal piranskega župnika v posest piranske fare. V enaki vlogi je podeljeval prebende novim kanonikom piranskega kapitlja. Kadar so ga za to zaprosili, se je izrekal o spornih vprašanih piranske cerkve in kapitlja.

Sožitje s koprsko škofijo pa piranski cerkvi ni bilo vselej po godu. Nasprotja s koprsko škofijo - pogosto zaradi nerednega poravnavanja obveznosti s strani Pirana - niso bila redka in so pustila sledove v zapisih.

V začetku 13. stoletja (v letih 1201-1205) je Piran s koprsko škofijo vodil večletni spor, ker ji ni hotel plačevati desetine od piranskega pridelka olja. Da bi Pirančane kaznoval in prisilil k pokorščini, je šel škof celo tako daleč, da je nad Piranom izrekel interdikt. Končna rzsodba, ki sta jo po nalogu papeža Inocenca III. izrekla škofa iz Ferrare in Chioggie, je kljub prizadevanjem koprškega škofa izzvenela v prid piranske cerkve. Prispadla ji je omenjena dajatev od olja za cerkveno

¹ F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 2, Ljubljana 1906, št. 449.

² F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 4, Ljubljana 1920, št. 531; C. de Franceschi, Charitulum Piranense, Raccolta dei documenti medievali di Pirano, I (1062-1300), Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 36, Parenzo 1924, št. 3. Kasnejši zaznamek o tem hrani piranski kapiteljski arhiv.

³ C. de Franceschi, kot v op. 2, št. 44. Kasnejši zaznamek o tem hrani piranski kapiteljski arhiv.

⁴ V tej zvezi uporabljam preteklik; izvornikov najstarejših zapisov, ki jih piranskemu kapiteljskemu arhivu pripisujejo različne objave (prim. op. 5), sama v njem (še?) nisem zasledila.

⁵ Prim. P. Kandler, Codice diplomatico istriano, L'Istria, Trieste 1846-1851, 1861; isti, isto 1-5, Trieste 1862-1865; isti, isto, Trieste 1986. F. Kos, kot v op. 2, št. 531, 621; C. de Franceschi, kot v op. 2, št. 3, 4, 6, 8, 9, 10.

⁶ Med avtorji, ki so ga dovolj natančno pregledali, naj poleg P. Kandler-ja (prim. op. 5) in C. de Franceschi-ja (prim. op. 2, ter: isti, isto II (1301-1350), prav tam 43, Pola-Parenzo 131-132, 19-96; 44, Pola-Parenzo 1932-1933, 271-320; 45, Pola-Parenzo 1933-1934, 255-320; 46, Pola

1934, 107-192; 47, Pola-Parenzo 1935-1937, 123-230; 50, Pola-Parenzo 1938-1940, 171-200) omenim zlasti A. Alisija, Pirano, La sua chiesa, la sua storia, Trieste 1971.

⁷ Prim. še D. Mihelič, Kompleks piranske župne cerkve Sv. Jurija (Korak k odkrivanju novih umetnostnozgodovinskih dejstev?), Annales 6, Koper 1995, 7-14.

razsvetljava. Pač pa naj bi poslej koprski škof prejemal od Pirančanov četrtno desetino za reveže in četrtno desetino za gradnjo cerkva, k temu pa naj bi dobil še 278 (beneških) liber v dveh obrokih. Čeprav je leta 1206 (1207) razsodbo potrdil tudi papež, je okrog leta 1220 zaradi istega razloga vnovič prišlo do zaostrovanja odnosov med stranema.⁸

Omenjeni spor ni zadeval le piranske cerkve, ampak vse Pirančane. Večina zapisov o njem se je zato ohranila v piranskem mestnem arhivu, medtem ko ga izvirniki kapitelskega arhiva omenjejo le mimogrede.

Kapiteljski arhiv hrani zapise o številnih terjatvah obveznih dajatev, ki jih je na piransko cerkev naslavljala koprška škofija. Na napete odnose med njo in piransko cerkvijo kaže pritožba piranskih zastopnikov iz leta 1304 nad prepovedjo zvonjenja za umrlimi, ki jo je izrekel koprski škof. Leta 1339 je prepir omenjenih sprtih strani zaradi jurisdikcije reševal oglejski dekan. Tudi v 15. stoletju so se piranski cerkveni dostojanstveniki s pritožbami nad koprskim škofom obrnili na Oglej. Patriarh pa jim ni dal prav in jim je priporočil, naj bodo škofu pokorni. V 16. stoletju je koprski škof nad Pirančani vnovič uporabil ukrep izobčenja, ki je bilo preklicano januarja 1539.

Konec 16. stoletja (leta 1597) je vnovič izbruhnila napetost med piransko cerkvijo in koprskim škofom, ki jo je na višji stopnji reševal oglejski patriarhat. Piranskega župnika Kristofora Veniera je dal koprski škof (leta 1599) vreči v ječo, ki je bila pod nekim stopniščem (v Kopru?). Prostor je bil vlažen, kar je izzvalo pritožbe. Škof jim je prisluhnil in dal župnika premestiti na drugo lokacijo. Ker novi prostor (zapor) ni ustrezal vsem varnostnim normam, je dal zapornika z eno nogo prikleniti na zid. Čeprav je župnikov brat ponujal kavcijo in poroštvo, škof ujetnika ni hotel izpustiti. Kljub varnostnim ukrepom je slednji pobegnil, o čemer pričajo zaslišanja, ki so sledila dogajanju.

V kapitelskem arhivu je precej podatkov o **gospodarski in premoženjski plati** piranske

župne cerkve Sv. Jurija in tamkajšnjega kapitlja. Cerkevno imetje se je nabiralo z darovnicami in zapuščinami. Zapisi večkrat omenjajo darovnico samostana Sv. Marije pri Ogleju iz leta 1211, s katero je piranski župnik s sobrati prejel cerkvico S. Basso v Strunjanu. Z volilom je kapitelj v 13. stoletju pridobil hišo s pritklinami in druge dohodke; v 18. stoletju je to odstopil bratovščini Sv. Mohorja in Fortunata in si v zameno izgovoril dajatve. V zadnjem desetletju 18. stoletja je posedoval več hiš, ki so izredno podrobno opisane.

Kapitelj je imel tudi soline. Iz leta 1600 datira zapis z izmero cerkvenih solin v klaftrah. Ob vojni nevarnosti pred Francozi je kapitelj leta 1796 ponudil 24 kristalizacijskih bazenov v Sečovljah za potrebe beneške države. Ko je beneška nadoblast prenehala, je prišlo je do prodaje dela cerkvenih solin. Do let 1913-1915 je kapitelj ohranil posest solin v območjih Lera in Fontanigge. Po letu 1865 so ohranjeni obračuni solne proizvodnje cerkvenih solin za zadnja desetletja 19. stoletja.

Cerkven je bil verjetno tudi oljni mlin, "torklja", katere inventarni popis datira iz leta 1920. Cerkevne nepremičnine je dajal kapitelj v zakup in prejemal dohodek iz najemnin.

Piranski cerkvi je pripadala tudi običajna dajatev za cerkev, četrtna desetina, oz. štiridesetina. Za nekatera leta okrog srede 14. stoletja hrani kapitelski arhiv popise ljudi, ki so po mestnih četrtih odrajovali obveznosti do cerkve v žitu in vinu (olju?). Pri vsaki osebi je navedena količina oddanega pridelka. Ohranjenih je več poslovnih bilanc iz 18. in iz začetka 19. stoletja (za leta 1769 in 1782, 1795, 1810, 1811), ki prikazujejo dohodek in izdatke kapitlja.

Sistematičen popis cerkvenih prejemkov je znan za leto 1804: od obresti ali aktivnih zakupov, zakupnin za cerkvene nepremične, od pridelka žita s cerkvenih polj, vina iz cerkvenih vinogradov, dohodkov od sira, drobnice, kokoši, od "nove" desetine, prihodek cerkve od laičnih šol, maš, prispevkov faranov ipd. Prejemki so se po dekretu iz leta 1731 morali hraniti v posebni skrinjici. Vzporedno so zabeleženi tudi odhodki in pasivni zakupi.

Zapisi slikajo tudi **notranje razmere** v piranskem kapitlju. Formalno plat položaja kanonikov odseva kapitelski statut, ki se omenja v zvezi z letom 1408. Različni zapisi večkrat navajajo njegove izseke. Piranski kapitelj je imel šest prebend in verjetno prav toliko kanonikov. Zapisi pogosto opisujejo obred investicije izvoljenega kanonika v kanonikat in prebendo (kako je bil *electus canonicus in corporalem possessionem canonicatus et prebende investitus*). Kanoniki so se po večernicah zbrali v zakristiji cerkve Sv. Jurija. Kandidata za kanonika so ob spremljavi cerkvenega zvona (ka-

⁸ Piranski arhiv, listina iz leta 1205, 3. 10, Ferrara; P. Kandler, kot v op. 5, 1207, 29. 5.; C. de Franceschi, kot v op. 2, št. 65, 65 a (ggiunte); A. Potthast, Regesta pontificum Romanorum inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV, 1, Berolini 1874, št. 2783; F. Kos - M. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 5, Ljubljana 1928, št. 105. Zadnji omenjeni objavi postavljata potrditev razsodbe s strani papeža v leto 1206. Spor za oljno desetino omenja L. Morteani, Sulla lite per la decima dell'olio tra i vescovi di Capodistria ed il clero e popolo piranese, Archeografo triestino, n. v. 21/1896-1897, 249-265. Desetino od olja je kasneje pobirala piranska komuna, ki je cerkvi odstopala štiridesetino, prim. M. Pahor, Statut občine Piran iz leta 1274, Zgodovinski časopis 29/1975, 77-88.

sneje dveh) pripeljali k velikemu oltarju in mu klečečemu izročili oltarno tablico z zapisom mašnega obreda, nato pa ga posadili na kanoniški sedež. Tega in prostor na koru mu je določil župnik.

Župnik je bil eden od kanonikov, najprej le prvi med enakimi. V tridesetih letih 17. stoletja pa se je sprožilo vprašanje, kdo sme podeljevati zakramente: samo župnik ali vsak kanonik. Problem je dosegel vrhunec z nastopom župnika Giovannija Colombana leta 1734, ki je imel naslov višji duhovnik, *arciprete*. Skušal je uzurpirati pravice in pravno pristojnost kapitlja in župne cerkve. Ko je osporaval kapitlju, da bi imel v hrambi enega od ključev relikviarija, je prišlo do ostrega nasprotovanja kapitlja. Pravice kapitlja so bile potrjene v petdesetih letih 18. stoletja.

Delovne obveznosti kanonikov so delno razvidne iz knjige maš in krstov (iz let 1523, 1524, 1563), ki vsebujejo za posamezne od njih po mesecih popis dni, ko so maševali in krščevali. V tem pogledu je zanimiv tudi razvid krstov, ki jih je opravil posamezen kanonik med leti 1533 in 1759 in porok od 1612. do 1752. leta. Med delovne obveznosti kanonikov so spadali tudi pogrebi. Iz let 1755-1756 so določila o pokopavanju pokojnikov v cerkvah. Za čas okrog leta 1900 je opisan postopek s pokojnikom (vključno s taksami za storitve).

V premoženjskem pogledu kanoniki niso bili reveži, ampak so imeli kar precej zasebnega premoženja. Testament duhovnika Janeza iz leta 1474 omenja zapuščino 10 liber za sveče, volilo za romarja, ki naj bi šel v Rim, 12 dukatov za nakup cerkvenega oblačila, k temu pa je predmet zapuščine še hiša s stolpom, deli ribiških lovišč, vinograd itd.

Zapisi razkrivajo tudi človeško plat življenja kanonikov ki so bili v mnogih pogledih povsem običajni, ne brezmadežni ljudje. Župnik je skušal skrbeti za dostojno življenje v kapitlju s pomočjo "špiclja": eden od kanonikov je bil zadolžen za to, da prisluškuje tistim, ki bi grdo govorili in da jih oglobi z 10 librami za prekršek.

V tridesetih letih 17. stoletja se je piranski župnik vznemirjal nad vedenjem sobratov: prijavil jih je koprskemu škofu, češ da se odtegujejo božji službi.

Kanonik je smel sprejeti vino in žito za kapitelj le iz rok cerkvenega kletarja, ne pa neposredno od pridelovalca. Kazen za prekršek je znašala dve libri za urno (slabih 65 litrov) vina oz. za star (dobrih 83 litrov) žita, kar je bila skoraj vrednost dveh urn vina oz. poldruga stara žita. Kljub visoki kazni so v 14. stoletju pri takem prekršku kar dvakrat zalotili kanonika Berarda: najprej je sam pobral cerkveno dajatev (štiridesetino) - 37 urn vina - od piranskih pridelovalcev. Dosojena mu je bila ogromna globa 74 liber, ki naj bi jo poravnal v

osmih dneh. Strogi kazenski ukrep ga ni odvrnil, da ne bi kasneje na opisan neposredni način vnovič prevzel vina - tokrat 30 urn.

Berardus tudi sicer ni bil preveč zglednega vedenja: ob mašah je odklanjal predpisano oblačilo (pri čemer pa ni bil edini!). Bil je zadolžen in se ni odzval pozivu sodišča na zagovor pred upnikoviimi zahtevami.

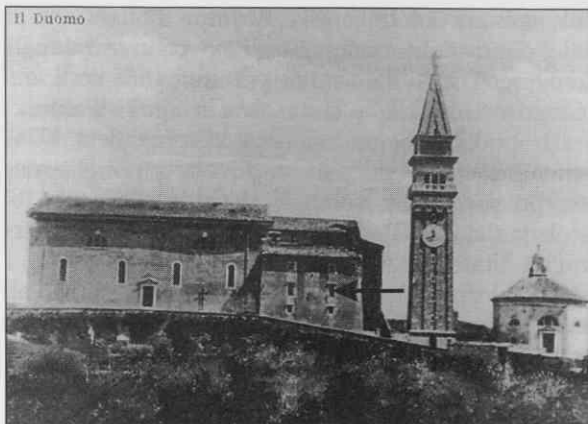
Za javni škandal na piranskem trgu pa je 3. aprila 1339 poskrbel kanonik Facina. Brez utemeljenega razloga se je javno znesel nad prodajalcem rib Sennom, sinom pokojnega Galla iz Burana. Ta je na piranskem trgu pri *piscariji* prodajal ribe. Kanonik Facina je prišel kupovat ribe. Izbral je nekaj rib in vprašal Senna, koliko hoče zanje. Ko je Senno navedel ceno pol *grosa*, je Facina na odbrane ribe navrgel še nekaj rib, tako da je bila teža prvotno odbranih rib presežena. Vprašal je Senna, koliko stanejo te ribe. Ko je Senno navedel ceno (en *ventinum*), je ta Facina tako razjarila, da je dvignil košaro, v kateri so bile ribe in z njo udaril Senna po obrazu, medtem ko ga je brez prestanka obkladal s psovskami (*Facina animo irato elevavit calatum, in quo erant pisces, et percussit Senno super faciem, continue vocando sibi villaniam*). Senno se je zaradi dogodka pritožil pri župniku.

Kanoniki so preživljali tudi naravne zakonitosti staranja, bolezni, smrti, kar zapisi dovolj pogosto omenjajo. Iz leta 1734 datira zapis o kanoniku Lorenzu Petroniu, ki je preživel dva mrtvoudna napada. Njegovo gibanje je bilo prizadeto. Ostal je napol paraliziran, imel je privide, upočasnjena je bila gibčnost njegovega duha, prizadeta je bila sposobnost gibanja njegovih spodnjih okončin. Kljub temu menda njegove misli niso bile zmedene, ampak urejene. Kmalu zatem je umrl. Živ je opis žalovanja sobrata Antonija Tartinija ob Lorenzovi smrti.

V kapitelskem arhivu je najti številne podatke o **opremi piranskih cerkvenih zgradb**, zlasti farne cerkve Sv. Jurija.

V začetku 14. stoletja⁹ se posredno v zvezi z zvonjenjem za umrlimi omenja cerkveni zvon. V drugi polovici 15. stoletja srečamo omembo *campanile parva*, malega zvona. Cerkev je tedaj očitno imela vsaj dva zvona - enega velikega in enega malega; to potrjuje tudi zvonjenje zvonov (torej vsaj dveh - *pulsatio campanarum*) ob umeščanju kanonikov po sredi 16. stoletja. Orglarja in posredno orgle v cerkvi v pregledanih zapisih srečamo leta 1736.

⁹ Navedbe, kdaj se omenjajo deli opreme in arhitekturne značilnosti cerkva niso dokončne, ker še ni pregledano vse gradivo. Pomenijo pa vsaj okvirni *terminum ante quem*: do opisanega stanja je prišlo že pred navedenim časom.

Cerkev s. Jurija v Piranu. Puščica označuje prostor, kjer sedaj hranijo kapiteljski arhiv.

Leta 1475 se v arhivskem gradivu omenja veliki oltar v cerkvi Sv. Jurija, kar pomeni, da je imela cerkev tudi enega ali več manjših oltarjev.

V začetku 16. stoletja (leta 1505) so se v zakristiji cerkve Sv. Jurija zbrali kanoniki, in sprejeli na znanje, da je v cerkvi gospod Jurij Venerio zgradil kapelo. Najbrž gre za kapelo Sv. Janeza Krstnika, ki je - kot je moč sklepati - samostojna stala tik ob vzhodni čelni strani cerkve Sv. Jurija,¹⁰ medtem ko je tedanji cerkveni stolp stal v smeri proti piranskemu rtu. Kapelo in cerkev je povezoval prehod.

V prvih desetletjih 17. stoletja je bila cerkev korenito prezidana: stari cerkveni stolp so podrli in na vzhodni strani zgradili novega, ki stoji še danes. V kapiteljskem arhivu najdemo o teh dogodkih notico iz leta 1634: da je cerkev na hribu prenovljena, kar da je stalo več kot 30.000 dukatov, zbranih od pobožnih faranov. Omenja se tudi vzdava spominske plošče o posvetitvi cerkve leta 1637. Ploščo vidimo še danes ob vhodu v cerkev na pročelju, ki gleda proti piranskemu rtu. Po sredi stoletja se vrednost obnovitvenih del ocenjuje više: gradbena dela na cerkvi Sv. Jurija, ki je imela mnogo okrašenih oltarjev in opreme, naj bi znašala 46.000 dukatov. Zapis iz razdobja okrog srede 18. stoletja pa s tem v zvezi omenja nekoliko skromnejšo vsoto (več kot 40.000 dukatov) in opisuje poslovanje pet do šestčlanskega telesa (sestavljali so ga štirje ključarji in eden ali dva cerkovnika), ki je skrbelo za gradnjo cerkve in nadziralo dotok, hrambo in porabo cerkvenih dohodkov.

¹⁰ A. Lavrič, Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579, Ljubljana 1986, omenja krstilnico v kapeli Sv. Janeza ob (*iuxta*) cerkvi Sv. Jurija. Ta objekt je bil neposredno dostopen iz cerkve Sv. Jurija, ker vizitacijsko poročilo omenja kapelo v sklopu opisa notranjštine cerkve Sv. Jurija.

Iz konca sedemdesetih let 18. stoletja datira povečujoč opis cerkve Sv. Jurija. Opazovalcu naj bi nudila mnogo občudovanja vrednega ne le s svojo elegantno in mojstrsko skladnostjo, ampak tudi z opremo in verskimi pripomočki, okusnostjo in bogastvom. Pač pa naj bi bila zakristija sredi cerkve v nedostojnem stanju in neprimerna za cerkvene predmete, ki jim je bila namenjena. Orgle so bile razglašene in niso dopuščale primerne izvedbe instrumentalne glasbe. Cerkev tudi ni imela kontrabasa, ki je bil nepogrešljiv instrument in naj bi ga imela vsaka uglednejša cerkev. Ta kritika je povzročila, da se je višji duhovnik obrnil na sodnike, sindike in posebni svet, ki so odobrili in dali nalog za restavracijo zakristije, razširitev kora, uglasitev orgel in nabavo kontrabasa.

Župno cerkev so prezidavali tudi pred sredo 19. stoletja. Da so lahko vanjo obesili sliko Sv. Jurija, ki jo je naslikal slikar Giovanni Pagliarini, so predelali staro, podirajočo se kostrnico v podaljšku kapele Sv. Janeza Krstnika. Kapela Sv. Janeza Krstnika je bila poslej vkomponirana v župno cerkev in je izgubila položaj samostojne cerkve.¹¹

Po sredi 19. stoletja je bila prezidav deležna tudi oktogonalna krstilnica na starem piranskem pokopališču. Kapiteljski arhiv hrani risbo njenega tlorisa. Za čas po letu 1866 se omenja njena restavracija in zamenjava kamnitega oltarja z lesenim ter poslikava vrat.

V kapiteljskem arhivu je tudi mnogo podatkov o piranskih cerkvenih bratovščinah in drugih piranskih cerkvah od 17. stoletja dalje. Obsegajo pravilnike, spiske članov, bilance poslovanja. Ob dohodkih in izdatkih bilance omenjajo gradnjo in izgled cerkva od oltarjev prek slik do cerkvenih oken, imenujejo obrtnike in njihovo delo za cerkvene potrebe.

V kapiteljskem arhivu je med leti 1620 in 1728 bogato dokumentirana cerkev Marije Snežne. Podrobno so opisana dela v njej, naštet je cerkveni inventar od sveč, kropilnika, prek križev, verig, velikega in malega zvona, oltarja, klopi, balkona, skulptur do opreme zakristije. Imenovani so obrtniki, ki so opravljali kamnoseška dela, izdelovalci cerkvenih oken, pozlatarji. Slikarji, ki so sodelovali pri poslikavi cerkve po sredi 17. stoletja, so bili Tomaso Gregolin, ki je leta 1661 poslikal obok v cerkvi, deset let kasneje je beneški slikar Simon Fedrigo naslikal sliki Kraljica in Mojzes ter friz pod njima, k temu pa še sedem ali osem upodobitev Blažene device. Sočasno je ustvarjal slikar Nicolo Allegri, ki je naslikal Judito. Cerkev je imela tudi slike Zorzija Bonfanteja ter prek deset drugih slik,

¹¹ Zapis, ki leta 1863 omenja piranske cerkve, navaja: *S. Giovanni Battista è unita alla chiesa parrocchiale ov'è esiste il battisterio ne più si considera chiesa.*

katerih avtorji (še) niso znani.

V 19. stoletju je bilo več cerkva potrebnih popravil. Od številnih tovrstnih podatkov omenimo le nekatere. Leta 1815 je bila cerkev Sv. Petra ob notranjem pristanišču - mandraču (ob sedanjem Tartinijevem trgu) v slabem stanju. Tri leta kasneje je doživela neoklasicistično rekonstrukcijo pod vodstvom delovodja Domenica Dongettija po načrtih Pietra Nobila. Nad vrati je nastal relief Antonia Basa. Sredi 19. je cerkev poslikal slikar Giovanni Pagliarini, ki je bil tudi avtor podobe Sv. Jurija za župno cerkev. V drugi polovici 19. stoletja (leta 1863) je na cerkvi Sv. Petra razpadala streha in cerkev so začasno zaprli. Desetletje kasneje je bila cerkvi odobrena izgradnja pevske empore.

Cerkvi Marije Tolažnice je leta 1858 grozilo, da se bo podrla, ker je nekaj let poprej popustila veriga, ki je vpenjala stropni tram.

V kapitelskem arhivu je tudi zapis iz leta 1892 o potrebi, da se popravi pečevje ob cerkvi Sv. Klementa (Marije zdravja) na piranskem rtu in da se na zvonik namesti svetilnik. Utemeljitev tržaškega škofijskega ordinariata, da je svetilnik potreben, ker rt obvladuje veliko morsko območje, je že dvajset let starejša.

Omenimo še usodo cerkvice Sv. Miklavža, ki je stala na obrežju takoj za korenem valobrana v smeri proti piranskemu rtu. Bila je podolgovate, pravokotne oblike, obložena z belo opeko, ostrešena z deskami in strešniki. Imela je en oltar in majhno zakristijo, ena vhodna vrata in majhen zvonik nad ostreškoma na fasadi. Njen tloris je meril 36 1/2 klaftre (po slaba dva metra). Njen inventar je obsegal bronast zvon, kovinske in tekstilne predmete. Cerkvico so leta 1859 podrli: stala je blizu ribarnice, katere smrad je odganjal obiskovalce. Oltar in sliko so prenesli v cerkev Sv. Petra.

Številni podatki kapitelskega arhiva zadevajo tudi zaznamke o **piranskih objektih splošnega gospodarskega in bivanjskega pomena**. Začnimo s pristaniščem. Leta 1533 je bilo potrebno poglobiti dno ob pomolu v pristanišču, kamor so bile speljane odplake s cest. Piranski veliki svet je v ta namen odobril nabavo posebnega tovornega plovila. Dobrih sto let kasneje (leta 1638) so ponovno poglobljali notranje pristanišče. Leta 1660 so popravljali pomol, pri čemer so stroški (za bele masivne kamne, železo za spono, svinec, apno itd.) znašali 2355 dukatov. Proti koncu 18. stoletja (v letih 1791-1792) so vnovič poglobljali pristanišče in daljšali pomol. Pristanišče so popravljali deloma s prostovoljnimi prispevki. Leta 1894 so notranje piransko pristanišče zasuli.

V drugi polovici 18. stoletja (leta 1780) je bilo potrebno popraviti nekatere piranske ceste. Cesta *la Grisa*, po kateri se je najhitreje prišlo od piranskega rta do župne cerkve in naprej na deželo, je

bila opisana kot življenjsko nevarna. Potrebno jo je bilo obnoviti in razširiti, tudi na račun sosednjih zemljišč. Popravka sta bili potrebni tudi cesti *del Gorgo* v Sečovljah in cesti *del Cavaferri* v Fažanu.

Iz podatka o gradnji nove cisterne (leta 1774) smemo verjetno sklepati na povečane potrebe mesta po preskrbi z vodo. V devetdesetih letih 18. stoletja (leta 1792) je bilo potrebno popraviti cisterno na "Starem trgu".

Konec petdesetih let 18. stoletja so načrtovali tudi popravila v solinah. Pri delu so si pomagali z javnimi deli, ki so bila v Piranu znana že od leta 1480.

Kapiteljski arhiv pripoveduje tudi o **raznih plateh vsakdanjika piranskih prebivalcev**. Versko življenje Pirančanov se je kazalo na procesijah. Svet desetih je leta 1762 predpisal, kod smejo potekati piranski cerkveni sprevodi. Od župne cerkve so krenili proti špitalu in zavili mimo njega in minoritskega samostana Sv. Frančiška. Glavni procesiji sta bili za rešnje telo in za veliki petek.

Cerkve je bdela nad svojimi ovčicami, posebej nad mlajšimi. Za leto 1860 je ohranjen zapis o obisku otrok pri verouku. Pri vsakem otroku so navedena imena in poklic staršev. Iz druge polovice 19. stoletja datirajo navodila o posredovanju krščanske vere pomilovanja vrednim otrokom.

Zaradi razvida nad verniki kapitelski zapisi beležijo tudi prestopanja v drugo vero: npr. iz katoliške vere v judovsko, v brezverstvo, iz grško katoliške v rimokatoliško, iz protestantske v katoliško.

Arhiv hrani tudi podatke iz prve polovice 19. stoletja o šolstvu: vladni odlok o javnih šolah (iz leta 1827), opis inšpekcij šol v Piranu, Izoli in Kortah. Ob inšpekcijah so izpolnjevali posebne vprašalnike. Najprej so odgovarjali na vprašanja dijaki, nato je bil klican na razgovor direktor. Za leto 1860 so shranjeni rokopisni formularji o tem, koliko otrok je obiskovalo konservatorij. Ohranjen je seznam iz dnevnika z navedbo odsotnosti.

Matični zapisi, ki jih hrani arhiv, vsebujejo podatke o porokah, krstih, smrtih. Razkrivajo vrsto vsakdanjih, tudi dražljivih podatkov, ki so nam danes v marsičem tuji.

Tu srečamo podatke o vzrokih smrti pokojnikov: zaradi črevesnih obolenj, tifusa, zaprtja, bronhitisa, pljučnice, tuberkuloze, meningitisa, epilepsije, vodene glave, pretresa možganov, vročine, kolere, škrlatinke, gangrene, (prirojene) slabotnosti; omenja se smrt v kamnolomu, na morju, utopitev. Omemba žrtve vojaškega spopada pri Banjaluki (leta 1889) zveni povsem aktualno. Pač pa se kot vzrok smrti redko navaja preprosta starostna oslabelost.

Številni so podatki o zunajzakonskih skupnostih, ki so imele različno usodo. Poroka s priležnico

je morala biti opravljena v popolni diskretnosti. Nezakonski oče se je pred odhodom v vojsko (leta 1885) odločil poročiti s svojo ljubico in je priznal otroka iz njenega razmerja. Drugi nezakonski oče, ki se je moral dati operirati, se je pred posegom poročil in priznal štiri (!) nezakonske otroke iz svoje zveze. Pač pa se je starševskim obveznostim uspešno upiral slikar Delquidice, ki očetovstva ni hotel priznati.

Več je omemb varanja in zapuščanja deklet s strani njihovih fantov. Znan je primer ženina, ki se ni hotel poročiti, ker je bil oče njegove izbranke bolj zadolžen, kot mu je dal vedeti. Izgovarjal se je, da je dekle imelo *fleischlichen Umgang* z drugimi moškimi. Čeprav je bila noseča, se ni dal pregovoriti k poroki. Podoben je primer fanta, ki je zapustil dekle na Lošinj in se hotel poročiti z drugo. Lošinjčanka je pritisnila na cerkvene oblasti, ki so mu preprečile poroko z novo izbranko.

Zapisi omenjajo soglasne ločitve zakoncev od mize in postelje, pa tudi tragični primer žene, ki je šele po tridesetih letih brezuspešnega čakanja na povratek moža-pomorščaka dosegla dovoljenje za ponovno poroko.

Arhivsko gradivo pripoveduje še mnoge zgodbe o številnih življenjih, ki so danes že davno utonila v pozabo in ki vabijo k raziskavam.

ZUSAMMENFASSUNG

Eine Nachlese aus dem Kapitelarchiv Piran

Der Beitrag stellt einen Teil des Kapitelarchivs Piran (Pirano) dar, das in der Piraner Pfarrkirche St. Georg aufbewahrt wird. Er setzt sich vornehmlich mit Archivgut auseinander, das die historische Tradition der genannten Kirche, ihr Verhältnis zum übergeordneten Bistum Koper (Capodistria) sowie den Wirtschafts- und Vermögensstand der Kirche und des dortigen Kapitels vergegenwärtigt. Aufgrund der mannigfaltigen Angaben werden die inneren Verhältnisse im Kapitel beschrieben. Die Aufzeichnungen über Ausstattung und Aussehen der Piraner Kirchen sowie über gemeinschaftliche Wirtschafts- und Wohnobjekte (Hafen, Straßen, Brunnen) bieten Kunsthistorikern und Architektur-Konservatoren eine Anzahl wertvoller Angaben. Im Archiv findet man zahlreiche, stellenweise auch sehr pikante Berichte aus dem Alltag der Einwohner von Piran.